

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวชุมชน กรณีศึกษาบ้านนาชุม ตำบลสระสมิง

อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

Factors Affecting Rice Community Center's Strength: A Study From Ban Na Chum, Sra Saming Sub-District, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

รัฐณินท์ อัมมินทร์ (Ratthanin Amminthorn) * สัจจา บรรจงศิริ (Sujja Bunjongsi)**

พงศ์พันธุ์ เทียรทิรัญ (Pongpan Thieahirun)***

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม 2) ความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน 3) สภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม 4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เข้มแข็ง

ประชากรที่ศึกษาคือคณะกรรมการและสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 20 คน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ชุมชนใช้การสุ่มจำนวน 7 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการประชุมกลุ่ม ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ข้อมูลเชิงปริมาณใช้วิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) สมาชิกส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุ 44-72 ปี มีอายุเฉลี่ย 55 ปี ส่วนใหญ่จบประถมศึกษาปีที่ 4-6 รายได้หลักจากการทำนา รายได้เสริมมาจากรับจ้างทั่วไป การปลูกพืชอื่น เลี้ยงสัตว์และค้าขาย สมาชิกบางส่วนมีตำแหน่งในชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน และกรรมการหมู่บ้าน นอกจากนี้เป็นสมาชิกศูนย์แล้ว ยังเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ พื้นที่ปลูกข้าวเฉลี่ย 26.90 ไร่ แรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 3 คน แรงงานจ้างเฉลี่ย 7 คนสภาพพื้นที่นาเป็นที่ราบลุ่มดินร่วนปนทราย รายได้รวมเฉลี่ย 246,160 บาท รายจ่ายเฉลี่ย 135,500 บาท 2) ความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ตั้งแต่ระยะก่อนปลูก ระยะปลูก ระยะเก็บเกี่ยว และระยะหลังเก็บเกี่ยวมีอยู่ในระดับดีและดีมาก 3) การดำเนินงานของศูนย์เริ่มต้นจากระดมเงินทุนจากสมาชิก และเงินสมทบจากการเก็บค่าปัจจัยการผลิตที่กรมส่งเสริมการเกษตรให้การสนับสนุน มีการเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ 7 ฝ่าย ประกอบด้วย ฝ่ายบริหาร ฝ่ายบริหารกองทุน ฝ่ายผลิตเมล็ดพันธุ์ ฝ่ายตรวจสอบคุณภาพ ฝ่ายกระจายพันธุ์ ฝ่ายจัดหาวัตถุดิบ ฝ่ายสวัสดิการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ระเบียบข้อบังคับอย่างชัดเจน มีแผนการดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผนที่กำหนด มีการประชุมทุก 3 เดือน มีการประสานงานกับเครือข่าย มีการจัดการแปลงนาได้ดี เมล็ดพันธุ์ข้าวผ่านการรับรองตามมาตรฐาน มีเงินกองทุนหมุนเวียนเพิ่มขึ้น ให้สมาชิกกู้ กีดดอกเบี๋ยร้อยละ 5 บาทต่อปี และมีเงินปันผลเฉลี่ยคืนแก่สมาชิก 4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เข้มแข็ง ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ สมาชิก กรรมการของศูนย์ข้าวชุมชน ระบบการบริหารงาน การจัดการแปลงนา และการเรียนรู้ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภัยธรรมชาติ ปัจจัยการผลิต เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรง หน่วยงานสนับสนุน และระบบการตลาด

คำสำคัญ ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวชุมชน ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม

* นักศึกษาหลักสูตรส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช rattaninzaa@hotmail.co.th

** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช moo08183627@hotmail.com

*** รองศาสตราจารย์ ประจำสาขาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช Thpongpan@hotmail.com

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

Abstract

The purposes of this research were to study 1) economic and social conditions of members of the rice community center 2) rice community center's members' basic knowledge of rice seed production processes 3) state of Ban Na Chum's rice community center's operation 4) factors supporting the strength of the rice community center.

Population studied was the committee members of the Ban Na Chum rice community center. Twenty people were selected specifically to be samples, and seven people associated with the community center were selected randomly. Information was collected by structuralized interview and group meetings. Contents of qualitative data were analyzed, and quantitative data were calculated for frequency, percentage, average, maximum, minimum and standard deviation.

Results showed that 1) most members were female aged 44-72 years old, with an average of 55 years old. Most finished 4th-6th grade. The main income for these members was growing rice, with additional income from growing other crops, raising animals and trading. Some members were appointed to communal positions including village chief and committees. Apart from joining the center, members also participated in other organizations. The average area for growing rice was 26.90 rai (4.3 ha), with an average of 3 labors from the family, and 7 hired. The rice fields were sandy soil plain. The average income was 246,160 baht, and the average expense was 135,500 baht. 2) Basic knowledge pertaining to rice seed production processes, from before and during growing, harvest and post harvest, of the center's members was considered to be good to very good. 3) The center's operation starts from gathering money from members and production funds supported by the Department of Agricultural Extension. Committee members were elected for the 7 divisions: administration, finance, seed production, quality assurance, distribution, raw material search and welfare. Responsibilities were given to the committee members and codes of conduct clarified. Plans were made and carried out. There were meetings every 3 months. Networks were coordinated. There were good rice field arrangements. Rice seeds passed standards. There was an increase in circulating funds. Members could loan with 5% interest per year, and there were dividends. 4) Factors affecting the strength of the rice community center were internal factors: members, committee members, administrative system, rice field arrangements and learning, and external factors: natural disasters, production factors, machinery, labor-saving devices, supporting agencies and the market system.

Keywords: Factors affecting rice community center's strength, Ban Na Chum Rice Community Center

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

บทนำ

เมล็ดพันธุ์ข้าวจัดได้ว่าเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญประการแรกในการผลิตข้าว เนื่องจากการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีมีคุณภาพสูง นอกจากจะเป็นส่วนช่วยในการเพิ่มปริมาณผลผลิตให้สูงขึ้นร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ ยังทำให้คุณภาพของผลผลิตเกษตรมีคุณภาพสม่ำเสมอและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย

จากการสำรวจพื้นที่ปลูกข้าวในปีการผลิต 2555/56 มีพื้นที่ปลูกประมาณ 79.19 ล้านไร่ แบ่งเป็นข้าวนาปี 64.39 ล้านไร่ ข้าวนาปรังประมาณ 14.8 ล้านไร่ มีความต้องการใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 1 ล้านตัน แต่ศูนย์การผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เป็น “ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว” ของกรมการข้าว มีเพียง 23 แห่ง ผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ไม่เกิน 100,000 ตัน แม้ภาครัฐจะได้ส่งเสริมให้ชาวนารวมกลุ่มเป็นศูนย์ข้าวชุมชนในพื้นที่ 60 จังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 2,160 ศูนย์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ แต่ปริมาณการผลิตยังไม่เพียงพอเพราะมีการผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ประมาณ 105,000 ตัน จึงไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวของชาวนาได้ทั้งหมด ดังนั้นแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ปี 2554-2560 ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงเน้นการส่งเสริมให้ศูนย์ข้าวชุมชนมีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีมากขึ้น อย่างไรก็ตามการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของศูนย์ข้าวชุมชนในแต่ละแห่งมีศักยภาพที่ต่างกัน เนื่องจากการบริหารจัดการศูนย์ข้าวชุมชนให้มีความเข้มแข็งในการผลิตเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี โดยมีหลายปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของศูนย์ข้าวชุมชน

ดังนั้นการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม ตำบลสระสมิง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นศูนย์ข้าวชุมชนที่ได้รับรางวัลศูนย์ข้าวชุมชนดีเด่นระดับภาคประจำปี 2555 ให้เป็นศูนย์ต้นแบบเพื่อศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนแห่งนี้เข้มแข็ง โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านภูมิสังคม เศรษฐกิจ ระดับความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สภาพการดำเนินงาน การบริหารจัดการของศูนย์ฯ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของศูนย์ฯ และใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา การกำหนดนโยบายของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดองค์ความรู้และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย พัฒนางค์กรหรือกลุ่มเกษตรกรต่างๆ ให้มีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งอย่างเหมาะสมและยั่งยืนรวมทั้งกลุ่มที่มีความประสงค์จะจัดตั้งศูนย์ข้าวชุมชนขึ้นมาใหม่หรือศูนย์ข้าวชุมชนแหล่งอื่นที่มีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น เกษตรกรเกิดการเรียนรู้และสร้างเครือข่ายกลุ่มการผลิตระหว่างศูนย์ข้าวชุมชนด้วยกันเอง ตลอดจนภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงาน สนับสนุนและส่งเสริม เพื่อการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เพิ่มการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ สามารถกระจายเมล็ดข้าวพันธุ์ดีให้กับสมาชิกของศูนย์ฯ ตลอดจนพี่น้องเกษตรกรบริเวณใกล้เคียงได้อย่างทั่วถึง ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกศูนย์ฯ และพี่น้องเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นรวมทั้งรายได้ของประเทศไทยจากการส่งออกข้าวก็จะเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพภูมิสังคม และเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน
2. เพื่อศึกษาความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน
3. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เข้มแข็ง

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ศึกษาคือ คณะกรรมการและสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 20 คน และประชากรบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบพบโดยบังเอิญจำนวน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ ในการทดสอบแบบสัมภาษณ์ใช้วิธีหาค่าความเชื่อมั่น โดยทดสอบกับเกษตรกรตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (alpha coefficient) ตามวิธี Cronbach's alpha ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.744 แสดงว่าแบบสัมภาษณ์มีความเชื่อถือได้ จึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ในงานวิจัยครั้งนี้ แบ่งคำถามออกเป็น 2 ชุด ดังนี้

ชุดที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 สภาพทางสังคม ภูมิศาสตร์และสภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

ตอนที่ 2 ความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนแบ่งออกเป็น 2

ช่วงคำถาม คือ

ช่วงที่ 2.1 ความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าว

ช่วงที่ 2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศูนย์ข้าวชุมชนจากสื่อ

ตอนที่ 3 สภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน

ชุดที่ 2 .ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาของศูนย์ชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประมวลผลจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สอดถามแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ การพบปะ พูดคุย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดและทัศนคติในด้านต่างๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาหม จากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลสระสมิง สำนักงานเกษตรอำเภวารินชำราบ สำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี กรมส่งเสริมการเกษตร ศูนย์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว จังหวัดอุบลราชธานี และข้อมูลจากเอกสารการดำเนินงานของศูนย์ข้าวบ้านนาหม

2. ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ให้แจ้งคณะกรรมการและสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนรวมทั้งผู้เกี่ยวข้อง จัดประชุมกลุ่มเพื่อชี้แจงให้ทราบเกี่ยวกับการทำวิจัยศูนย์ข้าวชุมชนในครั้งนี้

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

3. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการสัมภาษณ์

4. ดำเนินการสอบถาม โดยสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เริ่มจากการแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการวิจัย เพื่อเกษตรกรร่วมมือในการให้ข้อมูลที่เป็นจริงและครบถ้วน พร้อมทั้งบันทึกผลการสัมภาษณ์

5. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม 2557 ด้วยคัดเลือกจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 20 คน และแบบพบโดยบังเอิญ จำนวน 7 คน

6. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในแบบสัมภาษณ์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป และข้อมูลเชิงคุณภาพตามลักษณะของเนื้อหาเพื่อนำข้อมูลมาสรุปและอภิปรายผลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์ตามเนื้อหา ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุดและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1 สภาพสังคม ภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

จากการศึกษาสภาพสังคมของศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม ตำบลสระสมิง อำเภอรินจบุรี จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า สมาชิกผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 60 เป็นเพศหญิง ร้อยละ 40 เป็นเพศชาย สมาชิกมีอายุ 44-76 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 55 ปี ร้อยละ 90 สมรสแล้ว ร้อยละ 10 หม้ายหรือหย่าร้าง ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบประถมศึกษาปีที่ 4-6 ร้อยละ 75 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ร้อยละ 15 ปริญญาตรี ร้อยละ 10 ตำแหน่งในชุมชนเป็นกรรมการหมู่บ้าน ร้อยละ 35 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ร้อยละ 30 อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ที่ปรึกษากรรมการหมู่บ้าน และหมอดินอาสา ร้อยละ 15 เท่ากัน ผู้ใหญ่บ้าน ร้อยละ 5 สมาชิกศูนย์ฯ ไม่ได้เป็นสมาชิกขององค์การบริหารส่วนตำบล ร้อยละ 100 เป็นสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนและยังเป็นสมาชิกกลุ่มองค์กรอื่นอีก เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ลูกค้ากลุ่ม ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ส่วนประสบการณ์ในการทำนาเฉลี่ย 39 ปี อายุการเป็นสมาชิกศูนย์ฯ เฉลี่ย 10 ปี เหตุผลของการเป็นสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 100 ต้องการมีเมล็ดพันธุ์ราคาถูก ไว้ปลูก ต้องการได้รับความรู้และข่าวสารการผลิตข้าวมากขึ้น ต้องการมีแหล่งจำหน่ายผลผลิตที่ได้ราคาสูง ต้องการรวมกลุ่มกันซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ต้องการสะสมทุนและสวัสดิการทางการเงิน ต้องการรวมกลุ่มเพื่อให้มีพลังต่อรองทางธุรกิจ การศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ พบว่า พื้นที่นาเป็นที่ราบลุ่ม ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย และอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาลในการเพาะปลูก ส่วนการศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจของศูนย์ฯ พบว่า อาชีพหลักของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ร้อยละ 100 มีอาชีพทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 45 ทำสวนพริก ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ เพาะเห็ด ร้อยละ 25 และค้าขาย ร้อยละ 10 พื้นที่นาเฉลี่ย 26.90 ไร่ต่อครัวเรือน ที่นาเป็นของตนเองทั้งหมด สมาชิกศูนย์ฯ แบ่งพื้นที่นาไว้ปลูกข้าวเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีเฉลี่ย 5.60 ไร่ต่อครัวเรือน มีผลผลิตข้าวเฉลี่ย 440.25 กิโลกรัมต่อไร่ มีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้ทำพันธุ์ในปี 2556/57 เฉลี่ย 108.93 กิโลกรัม เพื่อไว้ใช้ปลูกในพื้นที่ที่ไม่ใช่แหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี แหล่งรับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวที่สำคัญ ได้แก่ เกษตรกรทั่วไป กลุ่มเอกชนที่เป็นร้านค้าขายผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และสหกรณ์การเกษตร จำนวนแรงงานใน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ครัวเรือนที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 2.85 ราย ร้อยละ 60 จ้างแรงงานในการปลูกข้าว จำนวนแรงงานที่จ้างเพื่อทำการเกษตรเฉลี่ย 6.67 รายต่อครัวเรือน รายได้จากการเกษตรเฉลี่ย 175,250 บาทต่อครัวเรือน รายได้นอกภาคเกษตรเฉลี่ย 109,092.31 บาทต่อครัวเรือน เมื่อนำรายได้ทั้งสองอย่างมารวมกัน สมาชิกของศูนย์ฯจะมีรายได้รวมเฉลี่ย 246,160 บาทต่อครัวเรือน สมาชิกศูนย์ฯกู้เงินมาเพื่อทำการเกษตร มีเพียง ร้อยละ 40 กู้จาก ธ.ก.ส.ร้อยละ 35 กู้จากกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 15 กู้จากกลุ่มสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 10 กู้จากกลุ่มเกษตรกร ร้อยละ 5 เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 135,500 บาทต่อครัวเรือนและต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์เฉลี่ย 3,060 บาทต่อไร่

ตารางที่ 1 สภาพทางสังคมของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม (n=20)

ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร										
เพศ	อายุเฉลี่ย	สถานภาพ	การศึกษา	ตำแหน่งในชุมชน	ตำแหน่งในองค์กรบริหารส่วนตำบล	การเป็นสมาชิกองค์กร	ประสบการณืทำนาเฉลี่ย	อายุการเป็นสมาชิกเฉลี่ย	ความต้องการเข้าร่วมกลุ่ม	
ชาย	หญิง	(ปี)					(ปี)	(ปี)		
40%	60%	55.30	สมรส	ป.4-6	มี	ไม่มี	เกษตรกรชั้นนำ,แม่บ้าน เกษตรกร, กองทุนหมู่บ้าน ,ธ.ก.ส.,สหกรณ์ การเกษตร	39.4	10	เหมือนกัน100%

ตารางที่ 2 สภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม (n=20)

อาชีพหลัก	อาชีพรอง	พื้นที่ทำนาเฉลี่ย	พื้นที่ร่วมโครงการ	ผลผลิตปี55/56เฉลี่ย	แหล่งจำหน่าย
ทำนา	มี	27 ไร่/ครัวเรือน	5-6 ไร่/ครัวเรือน	440 ก.ก./ไร่	มี
100%	80%	เป็นพี่ของตนเอง100%		55% อยู่ที่401-500ก.ก./ไร่	

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 3 สภาพทางเศรษฐกิจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาหมื่น (ต่อ) (n=20)

แรงงานเฉลี่ย ครัวเรือน	แรงงานจ้าง เฉลี่ย	รายได้รวมเฉลี่ย	สถานะหนี้เฉลี่ย	กำไรจากการขาย เมล็ดพันธุ์	แหล่งจำหน่าย
3 คน/ครัวเรือน	6 คน	=	=	=	มี
60% มี 1-2 คน	60% จ้าง	246,160 บาท/ปี	135,560 บาท	110,660 บาท	

2 ระดับความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

จากการศึกษาวิเคราะห์ระดับความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนจำนวน 30 ชื่อนำไปวิเคราะห์ผลเปรียบเทียบกับเกณฑ์กำหนดคะแนนประเมินระดับความรู้ พบว่า สมาชิกศูนย์ฯ ตอบคำถามถูกต้อง คิดเป็น ร้อยละ 94 แสดงให้เห็นว่า สมาชิกมีความรู้เรื่องกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ในระดับดีมาก เมื่อแบ่งระยะการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี ออกเป็น 4 ระยะ พบว่า สมาชิกศูนย์ฯ มีความรู้ความเข้าใจเรียงจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ คือ ระยะเก็บเกี่ยว ระยะหลังเก็บเกี่ยว ระยะการปลูก และระยะก่อนการปลูก คิดเป็นร้อยละ 96, 95.83, 93.18 และ 89.38 ตามลำดับ โดยพบว่า เรื่องการปล่อยน้ำไว้ในนาพอชุ่มทิ้งไว้ 15 วันเพื่อให้ข้าวเรือและวัชพืชไม่งอก และเรื่องก่อนปลูกข้าวต้องนำเมล็ดพันธุ์ไปแช่น้ำทิ้งไว้ ประมาณ 12 ชั่วโมง สมาชิกมีความรู้ปานกลางถึงน้อย คิดเป็นเพียง ร้อยละ 65 และ 60 ตามลำดับ ข้อมูลที่ได้รับโดยการพูดคุย สอบถามทั้งแบบทางการและไม่ทางการ พบว่า สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาหมื่น ได้เข้าร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรที่หน่วยงานภาครัฐได้จัดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ มีการเรียนรู้จากบทเรียน 8 เรื่อง ได้แก่ การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การตกกล้า การปักดำ การดูแลรักษาในระยะต่างๆ การตัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยวในระยะที่เหมาะสม การนวดและการบรรจุภัณฑ์ และจากการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆของสมาชิกศูนย์ฯ โดยแบ่งสื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ประเภทสื่อบุคคล 2) ประเภทสื่อมวลชน พบว่า สมาชิกศูนย์ฯ มีความเห็นว่าข้อมูลข่าวสารต่างๆได้รับจาก 1) สื่อบุคคลเรียงจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์วิจัยข้าว สมาชิกโรงเรียนเกษตรกร กรมพัฒนาที่ดิน และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล มีค่าเฉลี่ยดังนี้ 5, 4.95, 4.85, 4.65, 4.50, 4.40, 3.60 และ 3.00 ตามลำดับ 2) สื่อมวลชนเรียงจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ เอกสารของหน่วยงานราชการ หอกระจายข่าว/เสียงตามสาย โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ วารสารต่างๆ และอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ยดังนี้ 5, 4.85, 3.2, 6.0, 2.60, 1.90 และ 1.20 ตามลำดับ

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

ตารางที่ 4 ระดับความรู้พื้นฐานกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน (n = 20)

ระยะการผลิตเมล็ดพันธุ์	ร้อยละ	การแปรผล
ระยะก่อนปลูก	89.38	ดีมาก
ระยะปลูก	93.18	ดีมาก
ระยะเก็บเกี่ยว	96.00	ดีมาก
ระยะหลังเก็บเกี่ยว	95.83	ดีมาก

ตารางที่ 5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของศูนย์ข้าวชุมชนจากสื่อบุคคลและสื่อมวลชน (n = 20)

สื่อบุคคล	ค่าเฉลี่ย	การแปรผล	สื่อมวลชน	ค่าเฉลี่ย	การแปรผล
1.เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	5.00	มากที่สุด	1.เอกสารหน่วยงานราชการ	5.00	มากที่สุด
2.อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.)	4.95	มากที่สุด	2.หอกระจายข่าว	4.85	มากที่สุด
3.ผู้นำท้องถิ่น	4.85	มากที่สุด	3.โทรทัศน์	3.00	มาก
4.ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว	4.65	มากที่สุด	4.หนังสือพิมพ์	2.60	น้อย
5.ศูนย์วิจัยข้าว	4.50	มากที่สุด	5.วิทยุ	2.60	น้อย
6.สมาชิกในโรงเรียนเกษตรกร	4.40	มากที่สุด	6.วารสาร	1.90	น้อย
7.กรมพัฒนาที่ดิน	3.60	มาก	7.อินเทอร์เน็ต	1.20	น้อยที่สุด
8.เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล.	3.00	มาก			

3 สภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม ประกอบด้วย การดำเนินงานใน 6 ด้าน ดังนี้

3.1. กลุ่มและการบริหารกลุ่ม จากการศึกษากลุ่มและการบริหารกลุ่ม สรุปผลออกเป็น 5 ประเด็น

ดังนี้ 3.1.1 ด้านสมาชิกศูนย์ พบว่า สมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชนมีความร่วมมือดีมาก เป็นคนดี เสียสละ ซื่อสัตย์ และมีความขยันหมั่นเพียร

3.1.2 กรรมการกลุ่ม พบว่า คณะกรรมการมีความซื่อสัตย์ในระดับมากที่สุด มีวิสัยทัศน์ดีมาก และกรรมการมีความคิดเห็นด้านบวกต่อศูนย์ข้าวชุมชน

3.1.3 การคัดเลือกประธานและกรรมการ พบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมในการคัดเลือกประธานและกรรมการ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่กรรมการ กำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับใช้ที่ชัดเจน

3.1.4 การบริหารงาน พบว่า ศูนย์ฯมีการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน ชัดเจน มีแผนการดำเนินงาน มีการดำเนินกิจกรรมตามแผน มีการประชุมทุก 3 เดือนและมีการจดบันทึกการประชุมทุกครั้ง มีการจัดทำบัญชี มีการแบ่งงานให้สมาชิกร่วมกันทำและมีแผนการเงินของศูนย์ในแต่ละปี

3.1.5 การประสานงานเครือข่าย พบว่า มีการประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และมีการประสานงานระหว่างศูนย์ฯด้วยกันอย่างต่อเนื่อง

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

3.2 การคัดเลือกพื้นที่ทำแปลงพันธุ์ 200 ไร่ พบว่า

3.2.1 พื้นที่แปลงพันธุ์ พบว่า พื้นที่นั้นมีความเหมาะสมอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน

3.2.2 คุณภาพเมล็ดพันธุ์ พบว่า เมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีที่นำมาจำหน่ายมีคุณภาพที่เหมาะสมสามารถนำไปเป็นพันธุ์ขยายได้

3.2.3 การจัดการแปลงนา พบว่า สมาชิกทั้งหมดมีการเตรียมดิน การใส่ปุ๋ยตรงตามเวลา การเก็บเกี่ยวที่เหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก มีการควบคุมระดับน้ำในแปลงนาให้อยู่ในระดับเหมาะสมดีมาก มีการคัดพันธุ์ปนอย่างต่อเนื่อง 5 ครั้งต่อฤดูกาลปลูก มีการทำความสะอาดเครื่องนวดก่อนสีข้าวเมล็ดพันธุ์ทุกครั้ง มีการบันทึกการผลิตเมล็ดพันธุ์ มีการตรวจสอบรับรองแปลงพันธุ์ มีการส่งตัวอย่างให้ศูนย์ขยายพันธุ์พืชตรวจสอบและรับรองคุณภาพเมล็ดพันธุ์ก่อน มีการตากเมล็ดพันธุ์เพื่อลดความชื้นให้เหมาะสม มีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ที่เหมาะสม และผ่านการตรวจรับรองมาตรฐานก่อนนำไปจำหน่าย

3.3 การกระจายพันธุ์ จากการศึกษาการกระจายพันธุ์ พบว่า ศูนย์ข้าวชุมชนมีการกำหนดเป้าหมายการกระจายพันธุ์ในแต่ละปีชัดเจน มีถุงบรรจุเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นของตนเอง คุณภาพเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรนำไปใช้มีความน่าเชื่อถือ ส่วนการเพิ่มปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่กระจายได้ยังคงมีปริมาณเท่าเดิม และการผลิตเมล็ดพันธุ์ปัจจุบันยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรหรือประชาชนทั่วไป

3.4 การเรียนรู้ จากการศึกษาด้านการเรียนรู้ของสมาชิกศูนย์ พบว่า ได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรที่หน่วยงานภาครัฐได้จัดขึ้น มีการเรียนรู้จากบทเรียน 8 เรื่อง ได้แก่ การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การตกกล้า การปักดำ การดูแลรักษาในระยะต่างๆ การตัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยวในระยะที่เหมาะสม การนวดและการบรรจุภัณฑ์ มีการศึกษาดูงาน มีทุนสนับสนุนการดำเนินการเรียนรู้ มีแปลงเรียนรู้ขนาด 5 ไร่ มีการทดสอบเปอร์เซ็นต์ความงอกของเมล็ดพันธุ์ที่ผลิตและทดลองนำไปปลูกด้วยตนเอง

3.5 ระบบการตลาด จากการศึกษากระบวนการตลาด พบว่า มีแผนการจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ภายใน/ภายนอกชุมชน มีการตั้งกรรมการฝ่ายการตลาด มีวิธีการขายหลายวิธี เช่น ขายเป็นเงินสด การแลก การยืม ใช้กลุ่มเป็นตัวกลางในการจัดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ กลุ่มมีอำนาจในการต่อรองราคา

3.6 กองทุนหมุนเวียน จากการศึกษาเรื่องกองทุนหมุนเวียน พบว่า ศูนย์ข้าวชุมชนมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุน มีระเบียบข้อบังคับการบริหารกองทุน มีการระดมเงินทุนจากสมาชิก หุ้นละ 500 บาท มีแผนบริหารกองทุน มีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย มีการใช้ประโยชน์จากกองทุน มีการปันผลจากผลประกอบการคืนแก่สมาชิกศูนย์ฯ จากการปล่อยให้สมาชิกกู้ยืม คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อปี มีการตรวจสอบบัญชีกองทุนทุกปี และสรุปผลการดำเนินงานทุกปี ปัจจุบันมีเงินทุนประมาณ 210,000 บาท

4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เข้มแข็ง

จากผลการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชนให้เข้มแข็งได้นั้นมี ดังนี้

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

4.1 ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย

4.1.1 กลุ่มและการบริหารกลุ่ม

1) สมาชิกศูนย์ข่าวชุมชน พบว่า มีความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ข่าวชุมชน การจัดสรรเวลาจากภาระงานหรือจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร ความเชื่อมั่นในการผลิตและการจำหน่าย การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านต่างๆ ของศูนย์ สภาพทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวย ได้แก่ ภาวะหนี้สิน ค่าครองชีพ เงินทุน ความเอาใจใส่และความละเอียดรอบคอบในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี

2) ประธาน/กรรมการศูนย์ข่าวชุมชน พบว่า มีความซื่อสัตย์ความโปร่งใส มีลักษณะการเป็นผู้นำ ความตั้งใจและให้ความสำคัญในการพัฒนาศูนย์ข่าวชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จากโครงการของภาครัฐและชุมชน

3) ระบบการบริหารงาน พบว่า มีเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจน มีแผนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การกระจายงานตามบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการ ระบบตรวจสอบที่โปร่งใส ภาวะเบียบข้อบังคับที่แน่นอนการประชาสัมพันธ์และสื่อสารทั้งภายในและภายนอกศูนย์ข่าวชุมชน มีการแบ่งปันผลประโยชน์ มีการควบคุมการส่งเมล็ดพันธุ์เพื่อตรวจสอบคุณภาพก่อนนำไปกระจายพันธุ์ มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการสร้างให้เกิดเครือข่าย

3.1.1 การคัดเลือกพื้นที่ทำแปลงเมล็ดพันธุ์ พบว่า ขนาดพื้นที่นาของสมาชิกที่ไม่มากจนเกินไปสามารถดูแลง่ายและทั่วถึง มีความเหมาะสมกับแรงงานในครัวเรือน

3.1.2 การกระจายพันธุ์ พบว่า ศูนย์ข่าวชุมชนมีการกำหนดแผนในแต่ละปีชัดเจน คุณภาพเมล็ดพันธุ์เป็นที่ยอมรับและน่าเชื่อถือจากผู้ซื้อ ทำให้ความต้องการมีมากขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้ผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ

3.1.3 เรียนรู้ พบว่า การเรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร จำนวน 8 เรื่อง อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่มเครือข่าย ศึกษาดูงานจากสถานที่จริง การเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมต่างๆ ที่ภาครัฐจัดขึ้น การเรียนรู้เทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ๆ

3.1.4 กองทุนหมุนเวียน พบว่า ศูนย์ฯ มีการระดมทุนจากสมาชิกและนำมาบริหารเงินกองทุนโดยคณะกรรมการฝ่ายบริหารกองทุน ทำให้มีผลกำไรจนสามารถปันผลเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกทุกปี

4.2 ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย

4.2.1 ภัยธรรมชาติ พบว่า น้ำท่วม ฝนแล้ง ศัตรูพืช โรคระบาด ส่งผลต่อผลผลิตในบางช่วงฤดูกาลของสมาชิก เช่น โรคระบาด ทำให้สมาชิกศูนย์ข่าวชุมชนบ้านนาชุม ได้รับผลผลิตน้อยลง

4.2.2 ปัจจัยการผลิต/เครื่องจักร เครื่องทุนแรง พบว่า ศูนย์ข่าวชุมชนบ้านนาชุมพบว่าในฤดูกาลปลูกบางช่วงราคาปัจจัยการผลิตสูง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เครื่องเกี่ยวนวดข้าว ไม่เพียงพอต้องมีการว่าจ้างจากนอกศูนย์ฯ เข้ามาช่วยให้ทันในระยะเก็บเกี่ยว ลานตากอาศัยวัดและแสงจากธรรมชาติ

4.2.3 หน่วยงานสนับสนุน

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4 The 4th STOU Graduate Research Conference

1) หน่วยงานภาครัฐ พบว่า ศูนย์ข้าวชุมชนได้รับการสนับสนุนและให้การช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวการส่งเสริมเน้นการให้ความรู้การติดตาม กระตุ้น การตรวจสอบรับรองแปลงพันธุ์และเมล็ดพันธุ์ การส่งเสริมการตลาด นโยบายการส่งเสริมครอบคลุมทุกด้าน การสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน

2) องค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า อบต.สระสมิง เป็นจุดเริ่มต้นให้มีนโยบายการจัดตั้งศูนย์ข้าวชุมชนเกิดขึ้นพร้อมให้สนับสนุนโครงการให้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปแบบ โดยที่ผู้นำท้องถิ่นมองเห็นความสำคัญของการทำการเกษตร

3) ธ.ก.ส.จากการวิจัย พบว่า ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุมใช้บริการแหล่งเงินทุนจาก ธ.ก.ส. เป็นหลัก

4) ศูนย์ข้าวชุมชนเครือข่าย พบว่า มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างศูนย์

4.1.1 ระบบการตลาด

1) ตลาดภายในประเทศ พบว่า ความต้องการของตลาดระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุมมีการรักษาคุณภาพและปริมาณให้เพียงพอกับความต้องการของตลาดในแต่ละระดับ

2) ตลาดภายนอกประเทศ พบว่า ข้อมูลการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ปี 58 ทำให้โอกาสการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรมีสูงมากขึ้น นานาประเทศแถบเอเชีย มีการแข่งขันกันในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและต้นทุนการผลิตต่ำ อย่างที่เห็นได้ชัด ประเทศกัมพูชาสามารถผลิตข้าวหอมดอกมะลิและครองแชมป์ข้าวที่ดีที่สุดในโลก 2 ปีซ้อน นอกจากนี้กัมพูชายังตั้งเป้าส่งออกข้าวให้ได้ 1 ล้านตันเป็นครั้งแรกภายในปี 2558 การเปิดการค้าเสรี ส่งผลให้การเคลื่อนย้ายสินค้าง่ายขึ้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเรื่องต้นทุนการผลิตและคุณภาพของสินค้า ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุมจึงมีการเปิดรับสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเพื่อที่จะผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีให้เพียงพอตลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

4.1.2 ด้านราคา พบว่า ปัจจุบันปัญหาด้านราคาเกิดจากพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคาเองสิ่งที่ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุมสร้างตนเองให้ความเข้มแข็งได้นั้นต้องตัดพ่อค้าคนกลางออกไปจากระบบ โดยการสร้างตลาดเครือข่ายระหว่างศูนย์ระดับชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งจะต้องมีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุม หมู่ที่ 5 ตำบลสระสมิง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของศูนย์ฯ ได้แก่ ปัจจัยภายในประกอบด้วย (1) กลุ่มและการบริหารกลุ่ม โดยที่สมาชิกศูนย์ฯ ต้องมีความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งศูนย์ข้าวชุมชน มีการจัดสรรเวลาจากภาระงานหรือจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ทำอยู่เป็นประจำ มีความเชื่อมั่นในการผลิต การจำหน่ายของกลุ่ม มีการจัดตั้งคณะกรรมการ 7 ฝ่ายและร่วมกันตั้งระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงานของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน พร้อมทั้งมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านต่างๆ ของศูนย์ฯ สภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น ที่นาต้องอยู่ในบริเวณเดียวกันและเป็นที่ราบลุ่มมีความเหมาะสมในการทำนา รวมทั้ง

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

สภาพทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวย ได้แก่ ภาวะหนี้สินของสมาชิกศูนย์ที่ไม่มากจนเกินไป มีเงินกองทุนเพื่อสนับสนุนกิจกรรม คณะกรรมการและสมาชิกศูนย์มีความเอาใจใส่และความละเอียดรอบคอบในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี มีความซื่อสัตย์ โปร่งใส มีความตั้งใจและให้ความสำคัญในการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พร้อมทั้งจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ จากโครงการของภาครัฐและชุมชน คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองและทำหน้าที่เต็มกำลังด้วยใจรัก เสียสละ ทุ่มเทให้กับกลุ่ม กลุ่มมีการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสมาชิกในด้านการบริหารงานของศูนย์ มีการตั้งเป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจน มีแผนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการกระจายงานตามบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการ มีระบบตรวจสอบตามกฎระเบียบ ข้อบังคับแน่นอน การประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกศูนย์ข้าวชุมชน การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน มีการควบคุมตรวจสอบคุณภาพเมล็ดพันธุ์ก่อนนำไปกระจายพันธุ์ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการสร้างเครือข่าย ดังที่ พิมาน วงศ์อภัย (2533) กล่าวว่า ความสามารถในการทำให้องค์กรประชาชนพึ่งตนเองได้คือ ผู้นำหรือกรรมการต้องมีความตั้งใจ ซื่อสัตย์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก ตลอดจนมีความสามารถในการบริหาร สมาชิกต้องให้ความร่วมมือ เสียสละ และเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน การบริหารต้องมีระบบ ตรวจสอบได้ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ต้องเอื้ออำนวย องค์การสนับสนุนต้องมีความยืดหยุ่นในด้านเวลา งบประมาณ และมีอิสระในการปฏิบัติงาน นักพัฒนาต้องมีความจริงใจได้รับการยอมรับจากชุมชน ปัจจัยภายในตัวของสมาชิกส่วนใหญ่มักพบว่าสมาชิกมีความมั่นใจในตัวเองสูงจากประสบการณ์ในการประกอบอาชีพการทำมานาน บางครั้งทำให้การถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่มและจากเจ้าหน้าที่ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้งานพัฒนาศูนย์ประสบผลสำเร็จอย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืน (2) การคัดเลือกแปลงนาที่ใช้ผลิตเมล็ดพันธุ์ ขนาดพื้นที่นาของสมาชิกที่มีไม่มากจนเกินไปสามารถดูแลง่ายและทั่วถึงเหมาะสมกับจำนวนแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนสามารถปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตลอด (3) การกระจายพันธุ์ ศูนย์มีการวางแผนการกระจายพันธุ์ได้ดีและต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกเห็นเป้าหมายในการผลิตได้อย่างชัดเจน (4) การเรียนรู้ ศูนย์ได้รับการเรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ตามระบบโรงเรียนเกษตรกร จำนวน 8 เรื่อง อย่างต่อเนื่องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มหรือภายนอกกลุ่มเกิดการสร้างเครือข่าย ศึกษาดูงานจากสถานที่จริง เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมต่างๆ ที่ภาครัฐจัดขึ้น ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้เทคโนโลยีจากภายนอก เกิดแรงผลักดัน เกิดกำลังใจที่จะทำให้ศูนย์ข้าวมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป (5) เงินทุนหมุนเวียน มีการบริหารเงินทุนให้ผลิดอกออกผล มีแนวทางสร้างรายได้เข้าสู่ศูนย์และมีกฎระเบียบที่รัดกุม สมาชิกสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวทางสถานะการเงินของกลุ่มได้ตลอดเวลาจากการประชุมทุก 3 เดือนครั้ง และมีเงินปันผลกำไรคืนสมาชิกทุกปีเป็นการสร้างกำลังใจให้กับสมาชิกในการร่วมลงทุน ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย (1) ภัยธรรมชาติ น้ำท่วม และภัยแล้ง (2) ปัจจัยการผลิตเครื่องจักร เครื่องทุนแรงที่มีราคาแพงขึ้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวลดลง (3) หน่วยงานที่สนับสนุนต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น การเมืองท้องถิ่น ต้องได้รับการสนับสนุนจาก 3 ส่วนนี้ ทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนมีความเข้มแข็ง (4) ระบบการตลาด ประกอบด้วย ตลาดภายในประเทศ เช่น ปริมาณความต้องการของเมล็ดข้าวพันธุ์ดี จากการผลิตของศูนย์ข้าวชุมชนทั้งในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนมีการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาด ตลาดภายนอกประเทศ ข้อมูลการเปิดประชาคม

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4

The 4th STOU Graduate Research Conference

เศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ปี 58 ทำให้โอกาสการแข่งขันในตลาดสินค้าเกษตรมีสูงมากขึ้น นานาประเทศแถบเอเชียมีการแข่งขันกันในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพและต้นทุนการผลิตต่ำ ประเทศกัมพูชาสามารถผลิตข้าวหอมดอกมะลิและครองแชมป์ข้าวที่ดีที่สุดในโลก 2 ปีซ้อน นอกจากนี้กัมพูชายังตั้งเป้าส่งออกข้าวให้ได้ 1 ล้านตันเป็นครั้งแรกภายในปี 2558 **ASTVผู้จัดการออนไลน์** การเปิดการค้าเสรี ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายสินค้าง่ายขึ้น สิ่งที่ต้องคำนึงคือถึงเรื่องต้นทุนการผลิตและคุณภาพของสินค้า ศูนย์ข้าวชุมชนบ้านนาชุมจึงมีการเปิดรับสมาชิกเพิ่มมากขึ้นเพื่อจะผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีให้เพียงพอต่อตลาดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต **ด้านราคา** ปัจจุบันปัญหาด้านราคาเกิดจากพ่อค้าคนกลางเป็นผู้กำหนดราคา ดังนั้นศูนย์บ้านนาชุมจำเป็นต้องสร้างตนเองให้มีความเข้มแข็งได้นั้นต้องตัดพ่อค้าคนกลางออกไปจากระบบ นอกจากนี้สร้างตลาดเครือข่ายระหว่างศูนย์ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งจะต้องมีการประชุมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อติดตามสถานการณ์ปัจจุบันให้ทันเหตุการณ์ รวมถึง**ค่าเงินบาท**ของไทยก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กำลังการซื้อขายเปลี่ยนไป ปัจจัยภายในและภายนอกเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของศูนย์ฯ โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สัจจา บรรจงศิริ และคณะ (2549:กิตติกรรมประกาศ) ได้ศึกษาการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน พบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน 2 ด้านคือปัจจัยภายใน ได้แก่ ปัจจัยบุคคลที่เป็นประธาน/กรรมการและสมาชิก ระบบการบริหารงาน แล่งนาที่ใช้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์และการเรียนรู้ของสมาชิก ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ภูมิธรรมชาติ ปัจจัยการผลิต พ่อค้าคนกลาง/พ่อค้าเมล็ดพันธุ์ หน่วยงานสนับสนุนทั้งภาครัฐ ภาคท้องถิ่น และระบบตลาด (รวมถึงค่าของเงินบาทไทย)

ข้อเสนอแนะ

1 องค์การบริหารส่วนตำบล ควรให้ความสำคัญกับการดำเนินการศูนย์ข้าวชุมชนอย่างจริงจัง โดยไม่จำเป็นต้องเป็นสมาชิกของศูนย์ฯ อบต.จะต้องสนับสนุนงบประมาณเพื่อการส่งเสริมในการประกอบอาชีพของเกษตรกรในชุมชนของตนเอง

2 การประชาสัมพันธ์ นอกจากศูนย์ฯจะมีการประชาสัมพันธ์ภายในชุมชนแล้ว ควรเน้นการสร้างเครือข่ายของศูนย์ข้าวชุมชนด้วยตนเองและให้มีการประชาสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ฯภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการเปิดช่องทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และช่องทางการตลาด มีแหล่งรับซื้อเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้มีการต่อรองด้านราคาที่ดีขึ้น และมีการขยายพื้นที่การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ มีราคาสูงและผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด

3 การเก็บตัวอย่างดินวิเคราะห์ สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทุกราย ต้องให้ความสำคัญเรื่องการเก็บตัวอย่างดินไปวิเคราะห์คุณภาพของดิน ศักยภาพของดินของตนเอง และนำผลการวิเคราะห์มาประกอบการใส่ปุ๋ยหรือการปรับปรุงบำรุงดินตามคำแนะนำของนักวิชาการ เพื่อเป็นการช่วยลดต้นทุนการผลิตให้ได้ผลจริง

4 การตรวจสอบสุขภาพสมาชิกศูนย์ ควรมีแผนในการตรวจสอบสุขภาพประจำปีให้กับสมาชิกทุกคน เพื่อเป็นการตรวจสอบความแข็งแรงของร่างกาย ตรวจหาสารพิษที่มีตกค้างในร่างกาย เพื่อเป็นการกระตุ้นและให้สมาชิกในกลุ่มมีความตระหนักถึงผลที่เกิดจากการใช้สารเคมี โทษของการใช้สารเคมีอย่างไม่ถูกวิธี และเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกหันมาให้ความสำคัญกับการใช้สารชีวภัณฑ์มากขึ้น

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4
The 4th STOU Graduate Research Conference

5 เครื่องจักรกลการเกษตร ศูนย์ข้าวชุมชนควรมีเครื่องมือทุ่นแรงโดยเฉพาะรถไถนา โดยควรมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก และในช่วงการปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวเน้นการใช้แรงงานภายในกลุ่ม มีการดำเนินการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรอย่างต่อเนื่องเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน และจัดทำแผนการปฏิบัติงานในแต่ละระยะของการปลูกข้าวจนถึงขั้นตอนการจัดจำหน่ายให้สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนได้นำไปปฏิบัติ

6 การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ส่วนใหญ่พบว่าการทำบัญชีมีเฉพาะคณะกรรมการฝ่ายற்றுณิกภายในกลุ่มเท่านั้น ศูนย์ข้าวชุมชนต้องมีการประสานงานในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ เพื่อเข้ามาแนะนำการทำบัญชีครัวเรือนให้กับสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน และต้องมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายในเรื่องการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของตนเองอย่างชัดเจนทุกราย

7.การเพิ่มองค์ความรู้ให้กับสมาชิกที่ทำการศูนย์ฯควรมีการจัดนิทรรศการด้านความรู้หรือวารสารด้านเกษตรและหนังสือพิมพ์ประจำศูนย์ฯเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกศูนย์ฯเข้าถึงแหล่งข้อมูลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะสมาชิกใหม่และหน่วยงานภาครัฐควรให้การดูแลด้านความรู้ใหม่ๆ ให้กับศูนย์อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมการข้าว. (2557). รายละเอียดเกี่ยวกับการรับรองคุณภาพเมล็ดพันธุ์. วารสารกรมการข้าว, 2(4), 22-23.

กรมการข้าว. (2557). ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวกาฬสินธุ์. ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวดีเด่นประจำปี 2556, 7(26), 2.

กรมการข้าว, สถานการณ์การผลิตและการตลาดข้าวของโลกปีการผลิต 2557/58. (2557).

สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2557 จาก http://www.ricethailand.go.th/home/images/rice_situation/56-57/July_57.pdf

กรมส่งเสริมการเกษตร, ความสำคัญของเมล็ดพันธุ์กับการพัฒนาการเกษตร. (2557).

สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2556 จาก <http://prthai.com/articledetail.asp?kid=8311>

จุลฉนิ ไพบูลย์เจริญลาภ และคณะ. (2557). คู่มือโครงการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพศูนย์ข้าวชุมชน ปี 2557.

กรุงเทพฯ:

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว.

ทิชากร บุญ. (2552). การดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดนนทบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

ศรธรรมรัตน์ แสนสุวรรณ. (2553). การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน: กรณีศึกษามันสำปะปังกา อำเภอบางบาล จังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

สัจจา บรรจงศิริ และคณะ. (2549). การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน. กิตติประกาศ.

อภิชาติ พงษ์ศรีหุลชัย. (2549). ศูนย์ข้าวชุมชนทางรอดของชาวนาไทย ใน เอกสารประกอบปาฐกถาพิเศษในการสัมมนา เรื่อง การพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน (หน้า 5 – 10) นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.